

Cuprins

Introducere	7
-------------------	---

Partea întâi

Lenin, inventatorul totalitarismului

Capitolul I. Lenin și originile totalitarismului	15
Capitolul II. Război și totalitarism	30
Capitolul III. Lenin și inventarea totalitarismului	37
Capitolul IV. Comunismul secolului XX sau războiul civil permanent	54
Capitolul V. De la partidul revoluționarilor profesioniști la partidul-stat totalitar	60
Capitolul VI. Teroarea : o modalitate obișnuită de guvernare	64
Capitolul VII. Lenin și distrugerea inteligenței ruse	71

Partea a doua

Stalin sau victoria totalitarismului

Capitolul VIII. Cum să-l înțelegem pe Stalin	79
Capitolul IX. O Anna Frank în țara lui Stalin	91
Capitolul X. Jurnalele intime sovietice : psihologia totalitară	97
Capitolul XI. Stalin și evreii	102
Capitolul XII. Teroarea poate fi „blândă”	107
Capitolul XIII. Kominternul : o elită de tip nou	112
Capitolul XIV. Sistemul comunist mondial, criteriul de evaluare a totalitarismului	122

Partea a treia

Comunism, crimă împotriva umanității, genocid

Capitolul XV. <i>Cartea neagră</i> și cercetarea istorică a comunismului	137
Capitolul XVI. Crimele comunismului	163
Capitolul XVII. Călăul fidel al lui Stalin: comisarul poporului Nikolai Ejov	173
Capitolul XVIII. De la Babeuf la Lemkin: genocid și modernitate	181
Capitolul XIX. Rafael Lemkin și problema genocidului în regimul comunist	188

Partea a patra

Istoria și memoria comunismului

Capitolul XX. Istoria comunismului: revoluția documentară	211
Capitolul XXI. „Raportul secret” al lui Hrușciiov: fractura sistemului comunist	218
Capitolul XXII. Memorialul Sighet: istoria și memoria crimelor comuniste în România . . .	233
Capitolul XXIII. Onoarea pierdută a stângii europene	239
Capitolul XXIV. Ați spus „negaționism”?	244
Capitolul XXV. Manipularea istoriei: continuitatea unei practici sovietice	246
<i>Note</i>	251
<i>Index</i>	273

Din anii '30, Stalin a devenit un simbol detestat de toți cei care combăteau comunismul, fie că fuseseră concurenții săi cei mai apropiați – cum au fost fasciștii și naziștii –, fie, dimpotrivă, că percepuseră în el conducătorul unui sistem antiuman, cum ar fi Papa Pius al XI-lea, în enciclica sa *Divini Redemptoris* din 19 martie 1937.

În contrast cu această atitudine, de la sfârșitul anilor '20 în URSS și la mijlocul anilor '30 în partidele comuniste din Internaționala Comunistă, Stalin a fost obiectul unui cult extraordinar și criteriul absolut al fidelității față de comunism. A-l critica pe Stalin oricât de puțin însemna că ai trecut în tabăra dușmanului de clasă; chiar dacă erai un lingușitor înveterat al lui, nu erai scutit de o asemenea etichetare infamantă. Pentru comuniștii din lumea întreagă, Stalin era „marele Cărmaci” și „tătucul popoarelor”.

În prima hagiografie publicată în Franța în 1935, Henri Barbusse îl descria pe secretarul general al Partidului Comunist Bolșevic al Uniunii Sovietice ca pe „bărbatul cu cap de savant, cu figură de muncitor și îmbrăcăminte de simplu soldat”⁴. În 1937, Maurice Thorez, liderul PCF, îi dedică astfel propria sa autobiografie, *Fils du peuple*:

Tovarășului Stalin,
 constructorul genial al socialismului,
 conducătorul iubit al muncitorilor din lumea întreagă,
 îndrumătorul popoarelor,
 învățătorul și prietenul
 care mi-a făcut,
 într-o zi fericită între toate,
 marea cinste de a mă primi,
 dovadă a fidelității mele absolute
 și a dragostei mele filiale.

Thorez⁵

Geniu, îndrumător, învățător, prieten, fidelitate, dragoste filială – sunt tot atâția termeni foarte îndepărtați de registrul politic și care totuși exprimă clar ce a fost comunismul înainte de toate: o pasiune. O pasiune revoluționară, cum bine a arătat François Furet în marea sa carte *Le Passée d'une illusion*. Dar și o pasiune mesianică: salvarea muncitorilor și a popoarelor era asigurată de dragostea pe care Stalin le-o purta, în schimbul căreia fiecare comunist și fiecare muncitor trebuia să i-o poarte lui Stalin.

A șaptezecua aniversare a învingătorului de la Stalingrad în 1949 a fost, de altfel, ocazia celei mai deșănțate dezlănțuirii de adorare pe care o ființă umană a putut-o cunoaște în secolul XX. PCF nu a rămas mai prejos: a publicat o carte și a difuzat un film intitulat *Omul pe care îl iubim cel mai mult*. Numărul din 8 decembrie 1948 a ziarului *L'Humanité* a publicat în cinstea lui un poem intitulat „Iosif Stalin”, ieșit de sub condeiuul unuia dintre cei mai mari poeți francezi ai secolului XX:

Și mii și mii de frați l-au purtat pe Karl Marx
 Și mii și mii de frați l-au purtat pe Lenin
 Și Stalin pentru noi este prezent pentru mâine
 Stalin risipește azi nefericirea

Încrederea este fructul creierului său de dragoste
Ciorchinele rațional atât este de perfect

[...] Stalin în inima oamenilor este un bărbat
Sub forma sa muritoare cu păr gri
Arzând de un foc de sânge în via oamenilor
Stalin îi răsplătește pe cei mai buni oameni
Și redă muncii lor virtutea plăcerii
Căci a munci pentru a trăi înseamnă să acționezi pentru viață
Căci viața și oamenii l-au ales pe Stalin
Pentru a întruchipa pe pământ speranța lor fără margini⁶.

Era semnat de Paul Eluard... Dar nici Louis Aragon nu a rămas mai prejos, când, la primirea de către Ilya Ehrenburg a Premiului Stalin la Moscova, pe 28 ianuarie 1953, cu doar câteva săptămâni înainte de moartea tiranului, declama cu accente patetice acest indoielnic ditiramb :

Acest premiu poartă numele omului în care popoarele lumii își pun speranțele pentru triumful cauzei păcii ; al omului al cărui fiecare cuvânt răsună în lume ; al omului care a condus poporul sovietic la socialism. [...] Această distincție poartă numele celui mai mare filosof din toate timpurile. Al celui care educă oamenii și transformă natura ; al celui care a proclamat că cea mai mare valoare pe pământ o reprezintă omul ; al celui al cărui nume este cel mai frumos, cel mai apropiat, cel mai uimitor în toate țările pentru toți cei care luptă pentru demnitatea lor, numele tovarășului Stalin⁷.

Dacă adorarea era rezervată fidelilor comuniști, admirația era larg răspândită și în rândul celor care nu făceau parte dintre ei. Multe dintre străzile și piețele noastre se numeau Stalingrad, Stalin, iar când a murit dictatorul, pe 5 martie 1953, președintele Camerei Deputaților, Edouard Herriot, împotriva părerii chiar a ministrului Afacerilor Externe, a propus Adunării să se asocieze „profund” „durerii poporului sovietic” și să țină un minut de reculegere în memoria „mareșalului Stalin”⁸. Doar doi deputați au refuzat să se ridice...

Motivul acestei adulări generale erau foarte diverse. Pentru comuniști, aceasta venea dintr-o credință adânc înrădăcinată în tripla lor pasiune, revoluționară, scientiștă și utopică, și ducea la o iubire pseudomistică. La necomuniști, ea se sprijinea pe recunoștința datorată învingătorului armatelor naziste – farmecul universal al Stalingradului –, pe o anumită fascinație pentru ideea revoluționară și violența sa inerentă și, în mod mai trivial, pe imperatiile *Realpoliticii*.

În cazul tuturor, adularea se datora în mare parte unei formidabile propagande : într-adevăr, Stalin se îngrijise personal, din anii '30, de rescrierea istoriei revoluției bolșevice, pentru a-și atribui cel mai important rol, neezitând, pentru a fi mai credibil, să-i facă să dispară mai întâi simbolic, din biblioteci și fotografii, apoi fizic, în timpul epurărilor și al proceselor înscenate, pe principalii actori și martori ai acestei istorii.

Totuși, în 1935, Boris Suvarin a publicat o remarcabilă primă biografie a lui Stalin, în care refăcea parcursul georgianului spre puterea absolută. În 1939, pregătind o

reeditare, el îl prezenta pe Stalin ca pe unul dintre marii criminali ai istoriei, denunțându-i „teroarea autocratică fără precedent în memoria umană”⁹.

Acest portret a fost de atunci completat în special prin lucrările lui Robert Conquest¹⁰ și Aleksandr Soljenițin. Mai recent, în *Cartea neagră a comunismului*, Nicolas Werth a prezentat o remarcabilă sinteză a dimensiunii criminale a comunismului sovietic atât în timpul lui Lenin, cât și în timpul lui Stalin¹¹.

Datorită cercetării tot mai asidue a arhivelor sovietice și din Europa de Est, realizăm mai bine astăzi profilul acestei mari terori în masă, marcată de câteva evenimente majore.

În primul rând, războiul împotriva țărănimii, care va însoți colectivizarea forțată din anii 1929-1933, cu sloganul lansat de Stalin: „Să-i lichidăm pe chiaburi și clasa lor”. „Chiaburul” era cel care manifesta și cea mai mică opoziție față de colectivizare, formă modernizată a sclaviei. În 1930-1931, aproximativ 30 000 de „chiaburi” au fost împușcați, 1 680 000 au fost deportați cu familiile lor, alți un milion și-au părăsit satul și numai două milioane au fost exilați în alte regiuni. Apoi, din vara anului 1932 până în primăvara anului 1933, a fost organizată marea foamete împotriva țărănimii ucrainene; decretând rechiziționarea de către stat a întregii recolte, trimițând zeci de mii de comandouri comuniste să pună mâna cu forța pe ultima rămășiță a recoltei celor recalcitranți, Stalin a provocat un adevărat genocid etnic și de clasă, cauzând moartea a 5-6 milioane de persoane în nouă luni¹².

După asasinarea lui Kirov la 1 decembrie 1934, Stalin a început programarea Marii Terori, începută în vara anului 1936 prin primul dintre cele trei Mari Procese de la Moscova. În acest scop, el l-a numit la conducerea NKVD pe unul dintre oamenii săi cei mai apropiați, Nikolai Ejov¹³. În afara oricărei proceduri judiciare demnă de acest nume și la termene hotărâte, Ejov a fost însărcinat să „trateze” populația ca „dușman al poporului” după cote fixate dinainte, existând numai două categorii: prima – cei împușcați, iar a doua – cei deportați. De acum, ordinele operaționale ale NKVD, trimise direct de Stalin, au marcat cele 14 luni care s-au scurs între 30 iulie 1937 și 1 noiembrie 1938:

- ordinul operativ nr. 00447 din 30 iulie 1937 vizând „chiaburii” care-și ispășiseră pedeapsa sau evadaseră din Gulag, religioșii și credincioșii, foștii membri ai partidelor necomuniste, criminalii și, în general, „oamenii trecutului”, autorizând arestarea a 767 397 de persoane, dintre care 386 798 au fost împușcate;
- ordinul operativ nr. 00486 din 15 august 1937, dat de Biroul Politic la 5 iulie 1937, autorizând arestarea a peste 18 000 de soții ale „dușmanilor poporului” și a 25 000 de copii peste 15 ani;
- ordinul operativ nr. 00439 din 25 iulie 1937 vizând germanii care lucrau în URSS și sovieticii care au avut relații cu Germania, în total 68 000 de persoane arestate, dintre care 42 000 au fost executate;
- ordinul operativ nr. 00485 din 11 august 1937 vizându-i pe toți sovieticii care au avut relații cu Polonia sau cu polonezii din URSS, în total 144 000 de persoane arestate, dintre care 110 000 au fost executate, dintre ei, majoritatea fiind conducători și cadre ale Partidului Comunist Polonez refugiați în URSS, partid oficial dizolvat de către Komintern în august 1938;

- ordinul operativ nr. 00593 din 20 septembrie 1937 vizând sovieticii originari din Harbin, reveniți din Manciuria în URSS după finalizarea problemei căii ferate din estul Chinei cu Japonia în 1935. Au fost arestate 25 000 de persoane ;
- din august până în octombrie 1937, NKVD a deportat de la frontiera Extremului Orient în Kazahstan peste 170 000 de coreeni.

La 31 ianuarie 1938, Biroul Politic a autorizat NKVD să-și extindă acțiunea prin operațiuni în Letonia, Estonia, Grecia, Iran, România, Finlanda, China, Bulgaria și Macedonia, iar la 1 august 1938, să-și extindă operațiile în Afghanistan. Totalul victimelor acestor „operațiuni naționale” se ridică la 350 000 de persoane arestate, dintre care 247 157 au fost executate.

La 19 septembrie 1937, Biroul Politic a autorizat NKVD să intervină în Mongolia exterioară, ceea ce a dus în patru luni la arestarea a 10 728 de „conspiratori”, dintre care 7 814 preoți budiști, 322 de proprietari feudali, 300 de ofițeri ministeriali, 180 de responsabili militari ; dintre aceștia, 6 311 au fost împușcați până la 31 martie 1938.

În același timp, Stalin a semnat personal 383 de liste transmise prin Ejov, conținând peste 44 000 de membri ai Partidului Comunist și ai aparatului de stat, dintre care 39 000 au fost executați, iar ceilalți deportați.

În total, din 1 octombrie 1936 până la 1 noiembrie 1938, 1 565 000 de persoane au fost arestate – 365 805 pentru „operațiunile naționale”, iar 767 397 pe baza ordinului nr. 00447, dintre care 668 305 au fost executate, iar 668 558 trimise în lagăre. Aceste cifre sunt sub numărul real al celor executați, care se ridică la peste 700 000. Acesta este modul în care Stalin pune în aplicare „soluția finală” a problemei „elementelor anti-sovietice”¹⁴. El a fost responsabil de Marea Teroare, de prea multe ori pusă doar pe seama lui Ejov – de unde și termenul de „Ejovșina” –, atâta vreme cât în perioada 1937-1938 șeful NKVD a fost primit de Stalin de 278 de ori la Kremlin – în medie, o dată la două zile și jumătate ! –, aproape cât Molotov, mâna dreaptă a tiranului.

Acordurile Ribbentrop-Molotov din 23 august și din 28 septembrie 1939, care au dus la cucerirea de către Armata Roșie a Poloniei de est, apoi, în iunie 1940, a țărilor baltice, a Basarabiei și a Bucovinei de Nord, au adus noi valuri de teroare împotriva acestor națiuni, a căror sovietizare a început imediat.

În Polonia, sovieticii au luat în câteva zile aproximativ 230 000 de prizonieri de război, dintre care jumătate – considerați belaruși și ucraineni – a fost imediat eliberați. Dar alți 30 000 au fost trimiși în Gulag și mulți alții au fost încorporați cu forța în Armata Roșie, ca noi „cetățeni sovietici”. La 5 martie 1940, pe baza raportului lui Beria, Stalin și Biroul Politic au decis să asasineze 25 700 de polonezi închiși, dintre care 14 587 de ofițeri prizonieri de război – 4 243 dintre ei au fost uciși cu un glonț în cap la Katyń. De precizat că, la 2 martie 1940, Stalin a răspuns afirmativ cererii lui Nikita Hrușciiov, prim-secretar al PC din Ucraina, care solicita autorizația de a deporta între 22 000 și 25 000 de familii ale bărbaților condamnați la moarte trei zile mai târziu de către Biroul Politic¹⁵ !

În același timp, NKVD a lansat patru mari operațiuni de deportare, vizând cu prioritate păturile conducătoare poloneze : pe 10 februarie 1940 (140 000 de persoane),

pe 13 aprilie 1940 (61 000), pe 29 iulie 1940 (75 000) și în iunie 1941; în total, 330 000 de persoane – dintre care o treime era alcătuită din copii sub 14 ani – conform cifrelor disponibile la ora actuală ale NKVD și 800 000 conform cifrelor guvernului polonez în exil în timpul războiului¹⁶. De altfel, după 22 iunie 1941, NKVD a masacrat pe loc sau în timpul transferului mai multe zeci de mii de prizonieri polonezi. În total, regimul sovietic a făcut peste 440 000 de victime – morți și deportați – în Polonia de est, din 17 septembrie 1939 până pe 22 iunie 1941, la o populație de 12 milioane de locuitori. Masacrele și deportările au fost reluate în anii 1944-1945, la reîntoarcerea Armatei Roșii în aceste teritorii ocupate în 1939 și în timpul intrării sale pe alte teritorii care aparțineau, în principiu, Poloniei independente, recunoscută ca atare de Moscova.

Invazia Estoniei de către Armata Roșie la 12 iunie 1940 a adus în această țară un val de teroare comunistă: din iunie 1940 până în iunie 1941, peste 2 200 de persoane au fost asasinate (dintre care 800 de ofițeri, jumătate din efectiv!), 12 500 de soldați și peste 10 000 de civili au fost deportați în URSS; apoi, din nou, la reîntoarcerea Armatei Roșii în iarna din 1944-1945, 75 000 de persoane au fost arestate, dintre care cel puțin 25 000 au fost împușcate sau au murit în lagăre, iar 75 000 au fost exilate, dintre care aproximativ 6 000 au fost ucise pe drum de către sovietici; în martie 1949, un nou val de deportări a trimis peste 22 000 de persoane în Gulag. De altfel, din 1944 până în 1953, peste 2 000 de rezistenți machisarzi au fost uciși în luptă, 1 500 au fost asasinați, iar 10 000 arestați. În total, în jur de 175 000 de estonieni au fost victime ale terorii sovietice, adică 17,5% din populație, ceea ce, raportat la populația franceză, ar corespunde cu 10,5 milioane de persoane¹⁷!

Aceleași metode au fost practicate în Lituania și Letonia, precum și în Basarabia și Bucovina de Nord.

Războiul i-a oferit lui Stalin ocazia să-și continue operațiile genocidului cu deportarea a aproape 900 000 de germani de pe Volga în toamna anului 1941, a 93 000 de calmuci în perioada 27-30 decembrie 1943, a 521 000 de ceceni și inguși între 23 și 28 februarie 1944, a 180 000 de tătari din Crimeea între 18 și 20 mai 1944, cărora li se adaugă grecii, bulgarii și armenii din Crimeea, precum și turcii, kurzii și klemșinii din Caucaz.

După război, teroarea în masă a continuat și s-a extins și în țările Europei de Est recent cucerite, însoțită de nenumărate acte de barbarie.

Rămâne să înțelegem motivele profunde ale acestui exces de crime. Numeroși istorici au pus pe primul loc paranoia lui Stalin și fiecare a insistat pe o explicație sau alta a comportamentului violent al acestuia: tatăl său – violent și alcoolic –, complexe lui – statura mică, fața ciupită de vărsat, brațul stâng atrofiat, provincialismul –, neîncrederea sa bolnăvicioasă, cruzimea și plăcerea de a se răzbuna; e drept că, în 1926, Stalin i se confesa unui apropiat: „Să alegi victima, să-i pregătești în detaliu lovitura, să-ți satisfaci o răzbunare implacabilă și apoi să te duci la culcare... Nimic nu este mai dulce pe lumea asta”.

Stalin a fost adesea comparat cu țarul Ivan cel Groaznic, iar Troțki a fost printre primii care au insistat asupra firii paranoice și polițienești a celui care îi va comanda asasinarea.

Paradoxal, această analiză e susținută de Nikita Hrușciiov, care, în „Raportul secret” la al XX-lea congres al PCUS din februarie 1956, a sporit aluziile psihiatrice la adresa lui

Stalin, denunțând caracterul său „maladiv de suspicios”, „nervozitatea”, „isteria” sa, „nebulia persecuției sale care atingea proporții incredibile” și „nebulia grandomaniei” sale¹⁸.

Această imagine paranoidă era însoțită de o viziune imbecilă ; pentru Troțki, secretarul general era un personaj de mâna a treia, „cea mai strălucită mediocritate a partidului”, un mic aparatcic care nu era „nici gânditor, nici scriitor, nici orator” și care, prin intrigă și lipsă de scrupule, se cocoțase în vârful puterii. El a afirmat chiar că Stalin „a ajuns la putere prin uzurparea dreptului de a juca un rol atât de excepțional”¹⁹. Și Hrușciiov a mers pe urmele lui Troțki 30 de ani mai târziu, explicând pe cel mai serios ton că Stalin conducea operațiile militare ale celui de-al Doilea Război Mondial pe o hartă a lumii.

Stalin a fost adesea prezentat ca un chefliu care-și petrecea vremea uitându-se la filme lipsite de orice interes. Acest portret este completat uneori de ideea că ar fi fost un panicard, un „terrorist terorizat”, evitând prin asasinarea lui Kirov confruntarea cu popularitatea crescândă a acestuia sau reacționând prin depresie la atacul german din 22 iunie 1941. În sfârșit, revine în mod repetat ideea că Stalin ar fi fost un agent al Ohranei, poliția politică a țarului, ca și Roman Malinovski, unul dintre preferații lui Lenin, veritabil agent provocator demascat în 1917 și împușcat.

Dacă au o parte de adevăr, aceste explicații psihologizante se bazează adesea pe zvonuri care astăzi se demonstrează a fi nefondate : acest om cu nervii de oțel nu a tremurat niciodată, nu a cunoscut nici o cădere psihologică în iunie 1941 și a muncit timp de 35 de ani câte 15 ore pe zi.

În plus, aceste explicații care fac apel la registrul monstrozității trimit totodată la judecata morală și la o abordare ce relevă misteriosul și inexplicabilul. Într-un articol publicat în *Le Monde* din 12 iunie 2002, regretata Françoise Giroud avea aceeași părere despre Hitler, subliniind „caracterul sistematic și gratuit” al Holocaustului și amintind că până atunci „omul nu a exterminat niciodată metodic alți oameni fără motiv, oarecum din capriciu”.

De asemenea, unul dintre șefii de promoție ai unei școli revizioniste americane care studiază istoria URSS, Sheila Fitzpatrick, într-o lucrare recent tradusă în franceză, a scris despre Marea Teroare : „Pare imposibil, cel puțin pentru spirite formate în principiul Epocii Luminilor, că un lucru atât de extraordinar, atât de monstruos de străin experienței normale, poate să se producă «din întâmplare». Oamenii cred că asemenea evenimente trebuie să aibă o explicație, și totuși acestea par fundamental iraționale, absurde, fără legătură cu interesele cuiva”²⁰. Dacă am crede acest lucru, Marea Teroare ar rămâne „un mister” atât în ochii sovieticilor cultivați, cât și în ai celor de rând.

Înțelegem că, în fața unor asemenea masacre, mintea omenească refuză să ia în considerare „rațiunile” bune sau rele care le-ar fi putut provoca. Și totuși, aceste masacre au fost comandate de către oameni a căror conduită corespundea unui demers rațional, pe care istoricul trebuie să-l elucideze, pentru a nu se vedea asimilat unui povestitor de la țară.

În 1959, în *Mémoires de guerre*, generalul de Gaulle, remarcabil observator al oamenilor puterii, care s-a confruntat personal cu dictatorul de la Moscova în decembrie 1944, nu ținea cont de falsitatea elogiului ditirambic, de critica diabolizantă sau de stigmatizarea psihiatrică pentru a aborda problema de fond :